

FERRATÉ I CARNER: L'ABNEGACIÓ I L'APROPIACIÓ ÍNTIMA

Joan Todó

Fa més de vint anys, Enric Sullà conclouïa un article sobre la possible relació entre John Keats i Josep Carner amb una sèrie d'afirmacions que em permetré de citar extensament:

En aquesta manera d'escriure li correspon una manera de llegir, si estem disposats a acceptar que les hermenèutiques crítiques les genera la necessitat d'explicar la literatura del seu temps i a ella s'adapten amb preferència. La pregunta, doncs, és si la manera de llegir Carner, que jo mateix he contribuït a apuntalar presentant la capacitat negativa com una manifestació d'impersonalitat, la manera que ara com ara fa autoritat, que ha esdevingut canònica, no s'hauria de començar a revisar. I això, entre altres causes, perquè les convencions doctrinals del *new criticism*, que són en gran part les de J. Ferraté, han fet crisi amb la recuperació de l'autor i de la intencionalitat, arran dels treballs més recents de la pragmàtica i la filosofia del llenguatge, per no parlar de les lectures retòriques a la manera d'un De Man. El que em pregunto, doncs, és si hem de continuar renunciant a la possibilitat d'estudiar el complex i subtil teixit de relacions entre l'autor empíric, objecte d'una biografia (...), i l'autor implicat, el jo líric o *persona* que diu efectivament el poema, un jo o molts. (...) Em pregunto, en fi, si a més d'estudiar-ne els prodigiosos mecanismes expressius, com ho fan amb tanta cura P. Ballart i J. Cornudella, de fer sentit dels procediments exhibits en els poemes, no podem començar també a dibuixar el mapa immens de la sensibilitat de Carner (tantes fulles que cauen!, tants cremallots!); si, com vol D. Oller, no podem parlar *també* del pensament o de les idees de Carner.¹⁴⁷

147 Enric SULLÀ: «La capacitat negativa de Josep Carner», dins D.D.A.A. *Carneriana. Josep Carner, vint-i-cinc anys després*. Ed. Jaume Subirana. Proa, Barcelona, 1995, pàg. 239.

Aquesta conclusió, que semblava obrir un meló que poca gent, ni tan sols el seu autor, ha seguit tallant,¹⁴⁸ és potser el primer indici no d'una crítica, sinó d'una reserva respecte a la lectura que, com diu ell mateix, havia esdevingut canònica en el cas de Carner: la visió que va donar-ne Joan Ferraté en un seguit de textos de finals dels anys setanta, recollits posteriorment en el volum *Papers sobre Josep Carner*,¹⁴⁹ i que, certament, ha dominat la visió sobre l'autor de *Nabí* (combinant-ho, com a molt, amb el text sobre aquest poema escrit per Gabriel Ferrater) durant les últimes dècades.

Segons indica Ferraté mateix a l'inici dels *Papers...*, si el primer article que va escriure sobre Carner és «Carner y la poesía catalana», aparegut el 1953 a *Ínsula*, el cas és que encara va trigar 25 anys a explicar el «centre imaginatiu» del poeta, que en aquell article assajava per primer cop i que assoliria la seva fórmula definitiva, encara segons Ferraté, en els pròlegs d'*Auques i ventalls* (1935) i de *La primavera al poblet*, de 1977 i 1978. En aquest primer assaig, Ferraté acull una idea de Carles Riba i anomena aquest centre imaginatiu «objetividad», tot sabent que amb això pràcticament no ha dit res,¹⁵⁰ de manera que recorre a John Crowe Ransom per explicar quina peculiar correlació de forma i sentit és un poema: una unió contingent que es fa passar per necessària. I és a partir d'aquesta idea, que tal com es formula podria ser també una primera versió (tot i que «Aspectos de la obra de arte» ja havia aparegut a *Laye* l'any abans) del seu pensament sobre l'operació de llegir, que Ferraté assaja de definir el «peculiar modo de objetividad» de la poesia carneriana: «en ella la poetización se realiza justo allí donde se cumple el engarce de forma y contenido».

El prodigi, i per això m'estenc tant sobre aquest article primer, és que ja en aquell moment, per explicar la poesia carneriana, Ferraté sembla sentir-se obligat a esbossar tot el

148 Apuntem-hi tres excepcions: Dolores Oller i Jordi Sala, a qui haurem de tornar, i Narcís Comadira, que en textos dedicats a Carner de llibres com *Forma i prejudici* o *Les paraules alades* ha anat en aquesta direcció. Val a dir, també, que pocs anys després de la proposta d'Enric Sullà, apareguda dins de les actes d'un simposi, la qüestió sobre Carner va deixar de ser *com* llegir-lo, i va passar a ser *si* llegir-lo, instal·lant bona part del discurs sobre el poeta en una actitud defensiva que, de tant en tant, encara cueja.

149 Empúries, Barcelona, 1994. No cal dir que és el llibre que comentarem principalment aquí.

150 Especialment si considerem l'origen ribià de la fórmula. Tal com explica Jordi Malé (vegeu *Poètica de Carles Riba. Els anys del postsimbolisme 1920-1938*. La Magrana, Barcelona, 2001), Carles Riba emprà l'objectivitat per caracteritzar la poesia de Carner en un article sobre *L'oreig entre les canyes*, d'una manera que ell mateix, implícitament, remet al pensament de Nietzsche (a banda de comparar Carner amb els lírics grecs que Ferraté traduiria anys després), concretament a *El naixement de la tragèdia* (cito per la traducció de Manuel Carbonell apareguda a Adesiara el 2011): «l'artista subjectiu, el coneixem només en tant que artista dolent, i perquè el que sobretot i principalment exigim en l'art, a cada gènere i a tots els nivells, és vèncer el que és subjectiu, afranquir-se del "jo" i fer callar tota voluntat i tot caprici individuals; sí, sense objectivitat, sense pura i desinteressada contemplació, mai no podem creure mínimament en una producció verament artística». Aquesta és l'arrel de l'objectivitat carneriana en la versió de Riba, que per altra banda l'utilitza per contrastar-la amb una altra mena de poesia, una poesia crítica, que de fet seria la que havia conreat Riba a les *Estances*; l'article sobre *L'oreig entre les canyes*, al capdavall, va ser escrit en un moment en què Riba es troba en plena crisi creativa (justament la crisi de què parla Gabriel Ferrater al pròleg de les *Versions de Hölderlin* ribianes, publicades a Edicions 62 el 1971), i per tant en un moment de revisió i examen de la seva pròpia concepció de la poesia.

seu sistema teòric, de tal manera que arriba a fer l'efecte que teoria i lectura s'imbriquen d'una manera necessària, que no es repetirà quan llegeixi poemes de Baudelaire, de Vinyoli o d'Eliot, poetes a qui Ferraté s'apropa tenint en compte tot el seu utilatge teòric però sense haver d'exposar-lo fil per randa, més aviat com si l'apliqués o, fins i tot, com si el posés a prova,¹⁵¹ però no com si l'estigués creant en el moment de la lectura concreta i per a la lectura concreta.

Des de 1956 (quan publica l'article «Ideas del alma») fins al 1970, Ferraté no parla de Carner. En aquest lapsus de temps, publica textos teòrics (*Teoría del poema* el 1957 i *La operación de leer* el 1962) i traduccions (*Líricos griegos arcaicos* el 1968), fa classes a Cuba i Canadà. Pel camí, anava refinant la seva reflexió sobre l'engalzament de forma i contingut, incorporant-hi les distincions de la glossemàtica per refinar aquella distinció primària entre forma i contingut.¹⁵²

El 4 de juny de 1970, el dia de la mort de Josep Carner, és el dia en què Ferraté data un poema, a partir d'una notícia del *Tele/eXpres*: un nen havia dit que «era un senyor que sortia a passejar pel camp i que després explicava el que havia vist». A Ferraté la fórmula l'admira: troba que la descripció «no podria ser més justa» ni que la fes la persona més sàvia del món, com si hi veiés una confirmació de la seva convicció, escampada arreu però formulada amb precisió a l'epíleg de *Dinámica de la poesía*, respecte al fet que la bona gent ja en sap, de llegir com cal, i si de cas són els «experts», els «teòrics», els temibles pedants, que emboliquen la troca. I escriu aquest poema:

Ha mort, Carner. ¿Sabeu? És el senyor que anava
pel camp i que, en tornant de donar un volt,
deia el que havia vist, a tots portant consol.
Josep Carner és mort: tota la saba
del món ha refluït cap a l'abís,
i és ara una ganyota, la faç del paradís.

151 Estic pensant sobretot en el cas de *The waste land*: tot introduint la seva *Lectura de «La terra gastada» de T. S. Eliot* (Barcelona: Edicions 62, 1977), Ferraté afirma: «Crec haver aconseguit de donar una interpretació coherent, virtualment exhaustiva i demostrable del poema d'Eliot, que al mateix temps, no pot sinó despertar l'admiració del lector per l'habilitat amb la qual el seu autor va saber fer de *The waste land* el poema clàssic que és. És, sense cap dubte, gràcies a la lectura estupefacta en els detalls que he hagut de fer per tal de no perdre el fil del meu comentari que he pogut arribar a veure que l'obra d'Eliot es defensava sola, però tampoc no puc deixar de consignar que és el mateix mètode que m'ha permès d'entendre-la que altrament m'hauria servit per demostrar-ne la falta de solidesa.» La tessitura de Ferraté en la lectura, plenament admirativa quan s'acosta a Carner, esdevé plena de recel i de sospites quan es dedica al poema d'Eliot; cosa ben sorprenent tenint en compte que, a principis dels cinquanta, quan Ferraté ressenya *Arbres*, una de les referències ja és a *La terra gastada*.

152 No sé no veure un ròssec de discussions al respecte en un cèlebre acudit del seu germà Gabriel: «No sé per què m'he d'obligar a confondre un viatge per l'infern amb el patró estròfic de la terza rima.»

El cas és que, tenint en compte la declaració del nen del *Tele/eXpres*, que Ferraté recupera en un text posterior dins els mateixos *Papers...*, podríem aplicar a aquest poema la mateixa anàlisi que Ferraté aplicaria no gaire temps després als poemes carnerians, destacant-ne els rebles, analitzant-se la justesa, com si el poema de Ferraté es desplegués al voltant d'un nucli de sentit (un «vers donat» o un «ham poètic» que aquí, sens dubte, és la frase del nen) que cal desenvolupar fins a obtenir la forma definitiva del poema, nascuda d'aquell nucli, amb la màxima organicitat possible.

«4 juny 1970», així, apareix dins *Papers sobre Josep Carner* com una mena de pòrtic (ell sol és una de les sis seccions del llibre) als quatre textos dels anys setanta que formen el nucli dur de la lectura que Ferraté du a terme sobre la poesia de Carner.¹⁵³ Aquests quatre textos inclouen, en primer lloc, un article aparegut a *Els Marges* el 1976, «Poesia, de Josep Carner: ressenya i reivindicació», que encara avui és la millor lectura del volum de 1957 com una obra global; segueixen amb tres pròlegs, els d'*Auques i ventalls* i *La primavera al poblet* que ja citàvem més amunt i el de les *Poesies escollides* aparegudes dins la col·lecció Les Millors Obres de la Literatura Catalana, d'Edicions 62 i «La Caixa», el 1979.

Un detall important, i no sempre tingut en compte, és que Ferraté justament prologa *Auques i ventalls* (la versió de 1935) i *La primavera al poblet*, aparegut el mateix any 1935. Ho ha explicat Jordi Malé¹⁵⁴ i ho avisava ell mateix: «És llegint Carner quan tenia tretze anys que vaig aprendre a entendre la poesia, i d'ençà d'aleshores li he estat fidel i l'he seguit llegint amb una admiració que no sembla que hagi d'arribar mai al seu límit.» Ferraté descobreix Carner, doncs, l'abril de 1938,¹⁵⁵ i amb ell descobreix la lectura de poesia; cosa que significa que ben probablement el descobreix amb els seus llibres aleshores més recents; Martí Sales¹⁵⁶ ha suggerit que podria ser amb la versió de *Bella terra, bella gent* publicada el 1936, però el fet que

153 De tal manera que, certament, també podríem considerar aquests quatre textos, especialment els pròlegs d'*Auques i ventalls* i de *La primavera al poblet*, el nucli de sentit de *Papers sobre Josep Carner* (un nucli de sentit al qual segurament caldria afegir el «Discours de Bruxelles» de 1985, que Ferraté separa de la secció «Els anys vuitanta» per donar-li una secció pròpia, igual que ha fet amb «4 juny 1970»), complementat, fins a fer-ne un llibre, amb articles dels anys cinquanta que ja contenen *in nuce* les idees exposades als anys setanta, i amb articles dels anys vuitanta on, de vegades, la presència carneriana és una mica tangencial («La forma dels poemes», «Vuit versos xinesos») o que n'aborden qüestions secundàries, i que no sé si hauríem de considerar el «reble» del llibre.

154 Vegeu Jordi MALÉ: «El poeta i la circumstància. El Carner de Ferraté», dins *Joan Ferraté. Actes de la Jornada d'estudi i evocació organitzada per l'Aula Carles Riba i la Residència d'Investigadors CSIC-Generalitat de Catalunya i celebrada el 27 de febrer de 2004*. Residència d'Investigadors CSIC – Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2005, pàg. 179-194.

155 Ho concreta ell mateix en un article, «El meu cinquantenari», recollit a *Provocacions*. Empúries, Barcelona, 1989, pàg. 133, i ho recull Jordi Malé en el text citat a la nota anterior. No deixa de ser curiós observar que Ferraté situa aquesta descoberta en el precís moment que les tropes feixistes començaven a entrar a Catalunya.

156 A l'article «El desig de Joan Ferraté», aparegut al suplement *Cultura/s* de *La Vanguardia* el 24 d'octubre de 2015, pàg. 29. Sales, de fet, situa la descoberta de Carner l'abril de 1937, en una «Catalunya presa d'un fervor primaveral i revolucionari».

els dos llibres carnerians apareguts el 1935 (sense comptar *Lluna i llanterna*)¹⁵⁷ siguin exactament els mateixos que va prologar quaranta anys més tard sembla massa coincidència. Si és així, els pròlegs d'aquests dos llibres es configuren com una cruïlla ben pròpia de Ferraté, aquell individu que plantejava l'apropiació com a obra poètica, l'edició crítica com a assaig i, en últim terme, la crítica literària com a autobiografia, de tal manera que, en el fons, el més sorprenent és l'abnegació («abnegada voluntat de perfecció» és la frase amb què Ferraté descriu l'actitud carneriana) mitjançant la qual va vehicular sempre aquesta triple juguesca.

La consideració madura de la poesia carneriana, en Ferraté, arrenca de la constatació que tot poema de Carner comença amb un pretext «proposat a la consideració del lector segons un cert punt de vista» i que «la contextura fonamental i regular de l'art de Carner» rau en «el pas del pretext al poema» (alguna cosa recorda aquí aquell primigeni «engarce de forma y contenido», que s'ha anat precisant i perfilant per superar una certa vaguetat). Així, en la lectura de «Símbols» que Ferraté du a terme, comença isolant el pretext (una senyora grassa puja al tramvia) per anar reconstruint tot seguit el sonet carnerià, amb especial atenció a la justesa, respecte a la idea principal, amb què es completa la seva forma externa. D'aquesta manera, la lectura ferrateriana s'instal·la en un moment anterior a les lectures habituals: no fa un recompte de temes carnerians, no repassa recurrències formals (encara menys hi assenyala influències, o trets característics d'un corrent literari, o coincidències amb la biografia de l'autor), sinó que més aviat intenta buscar el punt on la forma genera el sentit.

Quan al pròleg de *La primavera al poblet*, Ferraté recapitula de nou la seva teoria de la lectura per tal d'explicar Carner, comença amb una definició: «Tota obra literària és un artefacte lingüístic que comporta (suposa i, de fet, proposa), inevitablement, la ficció d'una referència.» La literatura empra com a material els usos particulars del sistema de la llengua, deslligant-los del seu ús mundà i de qualsevol referència externa, que només seria efectiva si el món virtual que li correspon fos actual (tot plegat és una prefiguració del posterior epíleg de *Dinámica de la poesía*, de la mateixa manera que pot ser vist com una reescriptura de «Carner y la poesía catalana»). I aquesta referència ficcional és relativa a un pretext, que segons Ferraté és el primer que identifica «la bona gent»; a banda d'aquest pretext, caldrà identificar també el tema de l'obra, «la intenció de segon grau que, des del punt de vista de l'autor, ha presidit (i potser precedit) la creació d'aquell artefacte particular i encara en presideix la interpretació». Hi ha, sempre, la temptació de prescindir del pretext per abordar

157 Ferraté, de fet, publicarà el 1992 un llibre, *Cinquanta poesies de Du Fu*, que, com en el cas de Cavafis, dels lírics grecs arcaics o d'alguns dels autors referenciats a *Catàleg general. 1952-1981*, no deixarien de ser una forma de filtrar-se «a través d'una influència», com deia Carner de la seva represa de temes xinesos.

directament el tema, posant-lo en el lloc del pretext, fins a convertir l'obra literària en un ús mundà del llenguatge. I aquesta temptació és el nus d'un dels principals cavalls de batalla de Ferraté.

El tema de l'obra, aquesta intenció segona, és «l'ordre que l'autor ha imposat damunt dels seus materials», una «reclassificació estructurada segons principis del tot independents dels que regeixen la pretesa funció comunicativa», principis que identifica amb la funció poètica de Jakobson, és a dir, amb un teixit de relacions de tensió dinàmica entre els elements del poema, siguin presents o possibles. D'aquí deriva tota l'anàlisi dels rebles: són elements no necessaris per al pretext que, si estan ben triats, arriben a justificar-se (ni que sigui per una arbitrarietat exhilarant). Tota l'explicació precedent es projecta a continuació sobre l'evolució històrica de la poesia contemporània, l'últim desenvolupament de la qual Ferraté exemplifica amb els casos simètrics de Riba i de Foix. Carner representa una solució diferent no tan sols a aquests dos poetes, sinó de fet a tota la poesia contemporània: l'acceptació de la presumpció que el pretext és la motivació última del discurs, descartant que ho sigui la persona transcendent de l'autor (que és la solució ribiana) o la seva desaparició (com en el cas foixià).

És a dir: Carner s'instal·la en el «refús radical de tot romanticisme»,¹⁵⁸ en la renúncia a tota aspiració romàntica a una veritat subjectiva per tal de situar-se en la línia de la tradició anterior, la «que comença amb Teòcrit i Cal·límac, cap al 300 a. C. i es perd en la pura inanitat en el curs del segle XVIII, tot just abans que surtin Blake i els primers romàntics alemanys». Fins i tot si apareix com a persona (a la qual remetre, per exemple, el fet que el país de «Bèlgica» sigui, efectivament, Bèlgica, i no tan sols això, sinó Bèlgica-en-absència-d'una-terra-natal), és la figuració, el pretext objectiu, «allò que Carner posa com a

158 Un refús radical que ha estat objecte de discussió: si en l'article «Josep Carner: de la llei i de la gràcia» (recollit a *Aprendre de la lletra. La construcció del sentit seguida de noves lectures*. Educaula, Barcelona, 2012, pàg. 159-177) Dolors Oller comença fent un ràpid resum de l'evolució de la poesia des del Romanticisme, on no sé no veure-hi una resposta (implícita i qui sap si inconscient) al pròleg de *La primavera al poblet* que és sobretot la història (de fet, més detallada que no en Ferraté) de la fi d'aquella tradició que anava de Cal·límac a Blake, continua més endavant acceptant els termes de Ferraté (diu, a la pàgina 164: «Carner comença la seva vida poètica establint-se en el refús d'allò que ell entén com a romàntic: la retòrica inflada, la vaga i fàcil coloració sentimental i l'ús mimètic d'uns motius considerats poètics.») i, tot lligant-ho amb «Tradició i talent individual», d'Eliot (que ja batejava en la idea de despersonalització de Ferraté), relaciona aquest refús del Romanticisme i l'opció per la forma clàssica amb un factor sociològic: per al jove Carner, la poesia formava part d'un projecte de país, d'una reforma ciutadana, d'una formació cultural col·lectiva; si el 1986 Dolors Oller fa això, el cas és que en un text força posterior ja afirma: «L'explicació segons la qual Carner té una relació no problemàtica entre la realitat de la seva experiència i la formalització poètica d'aquesta experiència és perspicax i d'una gran eficàcia interpretativa; però, si és que l'he entès bé, no estic massa convençuda que per part de Carner sigui una operació originada en una recerca de models específics antics ni que comporti "el refús carnerià" del romanticisme, ni una presa de posició "antiromàntica" global per part de Carner. O només hi estaria d'acord si donem al terme *romàntic* el significat popular, en el sentit d'expressió ingènua de les estupefaccions o sentiments d'un esperit potser sensible però poc avesat a cap disciplina del coneixement crític.» (vegeu *Accions i intencions. Estratègies de lectura i assaigs de poètica*. Empúries, Barcelona, 2010, pàg. 189-190).

finalitat invariable del seu art». A això es refereix Ferraté quan parla d'abnegació, i en això efectua un gir curiós: és per aquest camí, diu, que en l'obra carneriana «ha estat satisfeta l'aspiració sobrehumana a una expressió total que hem vist que era característica de la poesia del nostre temps». Són tot just tres pàgines d'una enorme densitat, dignes d'una exegesi hermenèutica elles mateixes, en tots els múltiples problemes que plantegen (des de la lectura que du a terme de Foix, que ens fa enyorar uns «Papers sobre J. V. Foix» que mai no han existit, fins a la connexió simultània que estableix de la poesia de Carner amb la crisi permanent de la poesia del seu temps i, *ahora*, amb la tradició de la poesia anterior als romàntics).

Tot plegat, però, parteix d'una oposició, a què ja hem al·ludit parlant del nen del *Tele/eXpres*, entre «la lectura autèntica que de vegades practica la bona gent» i els «exercicis lúgubres a què es dediquen els pedants», exercicis consistents en una «reflexió penosa i vana» sobre aspectes que en l'obra de Carner no hi són: una doctrina, una visió del món o una biografia. Res a què el lector es pugui aferrar per convertir el que hauria de ser matèria de lectura en tema de conversa, és a dir, per transformar el llenguatge literari en un ús mundà. A l'epíleg de *Dinámica de la poesía*, reincidirà en la idea, en un context deslligat de Carner: «La estúpida afición, generalizada entre los periodistas literarios, si no ando equivocado, sólo desde la tercera década del siglo, a confinar el importe de las obras a un supuesto mensaje y el comentario a su paráfrasis», diu allà, no té res a veure amb «el interés por la felicidad de la expresión y el ingenio desplegado por el autor» en què consisteix el gust lector.

La doctrina o la visió del món sí que la trobaríem en altres poetes, sembla insinuar Ferraté al pròleg d'*Auques i ventalls*, i hi contraposa la «modèstia i abnegació»¹⁵⁹ de Carner, la seva capacitat de posar-se «al nivell de qualsevol altre home o dona dels que de prop o de lluny coneixia», que és tant com dir, per a Ferraté, que ha refusat les temptacions (no puc evitar pensar, aquí, en una altra frase del seu germà: «L'inefable el va temptar») que han separat els altres poetes de la «humanitat comuna». I desemboca en una afirmació rotunda: «La poesia de Carner no se sosté damunt de res que no siguin una humanitat i una llengua, que sens dubte li pertanyen, però que de cap manera no es pot dir que siguin només seves.» Vet aquí el pinyol d'allò que, en aquesta explicació, havia d'incomodar anys després Enric Sullà: un sistema implícit de prohibicions que, en mans d'alguns epígons ferraterians, s'ha desplegat en una monòtona exhibició d'estupefaccions davant del talent carnerià per construir poemes a partir de pretextos mínims, limitant la lectura de Carner a un repàs

159 No és gaire difícil d'observar, per cert, que, unes línies més amunt d'aquesta frase, Ferraté ha escrit: «La meva intenció és, al contrari, del tot modesta i, per dir-ho així, abnegada.»

admirat i una mica tautològic de les virtuts representatives de la paraula de l'autor de *Nabí*.¹⁶⁰

I és que aquí la formulació de Ferraté és maldestra, en el pitjor dels casos:¹⁶¹ en el millor, el seu propòsit de sortir al pas d'una època i un moment, la Catalunya del tardofranquisme i la restauració borbònica, en què la literatura era sobretot una arma carregada de futur, un estri per al combat polític,¹⁶² ha acabat descontextualitzant-se abusivament.

Perquè en la poesia de Carner hi ha una doctrina, hi ha una visió del món i hi ha una biografia (la que permet que un poema antic adquireixi tot de connotacions només pel fet de titular-lo «Bèlgica»), allà on Ferraté sembla suposar-li una mena de neutra transparència (una «pura mirada» visible a tota «lectura autèntica», accessible a la «humanitat comuna») que de vegades resulta sospitosament semblant a la percepció que, quan algú de la nostra corda diu alguna cosa, no és que tingui ideologia, sinó que, com si diguéssim, diu les coses pel seu nom; hi ha una observació que fa Segimon Serrallonga en una nota a peu de pàgina, de passada, sense desenvolupar-ho gaire, que sembla un atac directe a aquest

160 En posarem dos exemples: Narcís Comadira, a «Carner i jo» (recollit a *Sense escut*. Empúries, Barcelona, 1998, pàg. 147-153), afirma: «En la poesia de Carner no hi ha ideologia, no hi ha missatge, no hi ha filosofia, no hi ha història: és poesia en estat pur i aconseguida amb la màxima puresa: només amb el llenguatge.» Tot i que, com ja havíem indicat més amunt, Comadira ha variat la seva explicació amb el temps: el 2002, dins la polèmica carneriana del moment, indica: «Carner no es fa massa il·lusions sobre la vida. La seva saviesa, però, un cop ha acceptat això d'una manera que sembla que li és connatural, el porta, precisament perquè no es fa grans il·lusions, a saber copsar les que són petites, les que són les úniques capaces de proveir-nos d'alguna espurna de felicitat. Potser aquesta postura davant de la vida li ve, en part, de la seva fe cristiana.» (Narcís COMADIRA: *L'ànima dels poetes*. Ara Llibres, Barcelona, 2002, pàg. 94-95). Un altre cas, més recent, seria *Poesia i veritat*, de Salvador Oliva, un llibre que depèn força de Ferraté, però pràcticament no el cita, ni tan sols quan s'hi podria remetre, com quan lliga la separació entre forma i contingut (que ja ha atacat al primer capítol) a la utilització ideològica de l'obra literària: «És una aproximació extrínseca, en canvi, la consideració de la literatura i l'art a partir d'una determinada concepció del món, en la qual l'art no és sinó una dada més del seu horitzó meditatiu» (Salvador OLIVA: *Poesia i veritat*. Edicions de 1984, Barcelona, 2015, pàg. 159). Es tracta, al llarg del llibre, de negar una vegada i una altra que la literatura tingui contingut ideològic; potser per això resulta irònic que, a banda d'una referència a la pàgina 163, l'únic cop que hi surt Ferraté sigui amb un epigrama contra Jordi Pujol. D'alguna manera, per a Oliva, la literatura no té pes ideològic: excepte si satiritza els seus cavalls de batalla particulars (cas en el qual, de fet, per a ell tampoc té ideologia, sinó que senzillament està dient la veritat).

161 Val la pena citar extensament què en diu Jordi Sala: «Ara, si per “visió del món” Ferraté no vol donar un sinònim de “doctrina”, aleshores no hi podem estar d'acord. Perquè, de visions del món, en la poesia de Carner, n'hi ha múltiples, milers: tantes com voltes dóna davant dels nostres ulls la “gemma” del “pretext líric”, “que fa valer les mil lluïssors de les seves facetes”, tornant a manllevar les paraules de Riba; i és d'aquestes facetes que “adesiara salten guspises de veritat moral”. Aquí, creiem, hem de situar la seva saviesa. (...) És per això que hem dit que hem de llegir el paràgraf transcrit amb molta prevenció, perquè, des del nostre punt de vista, allò que s'hi diu al final no és del tot cert: no creiem que només tingui sentit parlar de la poesia de Carner en els termes que Ferraté va fer amb el poema “Símbols”, on explica el funcionament i el paper de la rima en el pas del pretext al poema acabat (i l'explicació és molt interessant, val a dir-ho). I no solament no creiem que sigui del tot cert, sinó que contradïu una idea central de la tesi Ferraté, la de la saviesa: no podem acceptar que la poesia de Carner en tingui molta, de saviesa, però que d'això no en podem parlar.» (vegeu Jordi. SALA: *L'estètica de Josep Carner: la poesia de tema amorós*. Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadía de Montserrat, Barcelona, 2000, pàg. 221-222)

162 Sense anar més lluny, és aquesta qüestió la que provoca l'article «Salvador Espriu, entre els lectors crítics», que, junt amb l'intercanvi dialèctic posterior amb Joan Fuster, conforma l'«Apèndix polèmic» de *Papers sobre Carles Riba* (Barcelona: Quaderns Crema, 1993).

passatge de Ferraté (si no ho és a la descristianitzada lectura de *Nabí* duta a terme pel seu germà, o fins i tot a totes dues coses); Serrallonga, després de relacionar l'últim Carner amb l'existencialisme de Kierkegaard, difós per Joan Estelrich a la Catalunya dels anys 20, hi afegeix: «Prescindir absolutament de les motivacions personals, de les lectures contemporànies i dels valors temàtics mena, en literatura, de dret a l'absurd.»¹⁶³

Potser tampoc caldria buscar tant: Ferraté llegeix per primera vegada *Auques i ventalls* i *La primavera al poblet* (potser també *Lluna i llanterna* i *Bella terra, bella gent*) quan la Catalunya que s'hi evoca, la humanitat i la llengua que pertanyien a Carner però no eren només seves, eren a punt d'enfonsar-se, però també quan ell, potser sentint l'estrenyiment del plural, mudava de primera persona. Anys després, en tornar a aquells versos, Ferraté hi trobarà un poeta, potser l'únic després de l'aparició de William Blake, plenament conciliat amb la seva circumstància,¹⁶⁴ plenament capaç de comunicar-se amb una humanitat comuna (i tanmateix caldrà recordar sempre que aquesta idea, la d'una poesia objectiva, la d'una poesia accessible al conjunt de la humanitat, o del poble, la d'allò que podríem anomenar una «poesia ingènua», és una idea formulada justament per Schiller en el moment previ al romanticisme; que potser el refús radical de tot romanticisme és, en si mateix, la idea més romàntica de totes). I a finals dels anys setanta oferirà al públic, justament, els versos que ell havia llegit en arribar a la vida adulta, just en el moment en què, col·lectivament, podia haver l'esperança d'un redreçament d'allò enfonsat el 1938. I el seguirà llegint fins a l'últim dia de la seva vida: Jordi Cornudella ha explicat com el dia de la seva mort, la nit del 12 al 13 de gener de 2003, va deixar damunt la taula, obert, *Poesia* de Carner (l'edició de 1992), deixant a la vista el «Cant de flabiol»: «En Joan havia triat «Cant de flabiol» per dir-se adéu ell mateix i per dir-nos adéu als que sabia que entendríem el seu gest.»¹⁶⁵

Al capdavall, els papers de Ferraté sobre Carner obliguen a revisar la qüestió de les relacions entre crítica i obra literària. S'ha intentat considerar la primera com un discurs científic, un metallenguatge l'objecte del qual seria la segona. L'obra de Ferraté, però, desborda constantment la distància pressuposada en aquesta objectivitat: la lectura pot esdevenir edició crítica, traducció, apropiació, obra literària ella mateixa, sent sempre, segons Ferraté mateix, un art; un espai on una fenomenologia diferent de la científica transforma la descripció objectiva,

163 Vegeu Segimon SERRALLONGA: «Les cartes entre Carner i M. Manent per a l'edició de *Poesia* (1957)», dins *Reduccions* 29-30, 1986, pàg. 24. Kierkegaard, però: el fil deixat per Serrallonga no l'ha estirat, que jo sàpiga, ningú, i sembla que ningú ha furgat en una resposta de Ferraté a una entrevista, on indica, si mal no recordo, que la seva visió del món és, substancialment, la de *Por i tremolor*. És una pista molt lleu, un rastre estantís (que jo, com Serrallonga, només citaré de passada).

164 Aquesta qüestió, com a possible clau de volta de la relació entre Ferraté i Carner, l'ha desenvolupat Jordi Malé en l'article citat a la nota 8.

165 Vegeu Jordi CORNUDELLA: *Les bones companyies*. Cercle de Lectors/Galàxia Gutenberg, Barcelona, 2010, pàg. 133.

per molt *abnegada* que sigui, en autoretrat, ja que, per tal d'arribar a la veritat de la cosa observada, qui observa ha hagut de posar-hi alguna cosa de la seva banda. I aquesta transformació no és aliena a Ferraté, que en un moment determinat pot interrompre una exposició sobre l'operació de llegir per explicar per què va sortir de la revista *Laye*, o per llençar-li un calbot a Josep Maria Castellet. Tot i el proverbial rigor ferraterià, els seus textos són plens d'aquestes fugues; tot funciona, de fet, com si el rigor i la digressió formessin part del mateix moviment intel·lectual. I ningú ho ha descrit millor que ell mateix quan, en relació al procés que és la lectura (la lectura de la «bona gent», evidentment) explica:

El proceso de apropiación íntima es, por consiguiente, al mismo tiempo un proceso de objetivación y despersonalización crecientes (...) lo que el lector cede a la obra en el curso de la lectura reteniéndolo al mismo tiempo para sí es solo el lugar de la realidad, el espacio donde el ser arraiga en la existencia.

Studia digitalia in memoriam Joan Ferraté

(«Arxiu Joan Ferraté»)

Els articles d'aquest número 5 de la revista *Veus baixes*,
publicats al juny de 2019,
amb ISSN 2254-5336,
es publiquen amb llicència Creative Commons:
se n'autoritza la reproducció sempre que se'n citi l'autor,
que sigui sense propòsits comercials
i que no se'n facin elaboracions derivades

